IQLIM O‘ZGARISHINING TURIZMGA TA’SIRI

Nurmurodova Soliha Xayrullayevna
Kimyo International University in Tashkent
E-mail: nurmurodovasoliha64@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqlim o‘zgarishining jahon va O‘zbekiston turizm sanoatiga ko‘rsatayotgan ta’siri tahlil qilindi. Iqlim o‘zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan ekstremal ob-havo hodisalari, dengiz sathining ko‘tarilishi, qor qoplamining kamayishi va mavsumiy o‘zgarishlarning turizm sanoatiga ta’siri jahon tajribasi misolida ko‘rib chiqildi, so‘ngra O‘zbekistonda ushbu muammoning institutsional va amaliy jihatlari yoritildi. Tahlil natijalariga tayangan holda turizm sohasini iqlim o‘zgarishiga moslashtirish, jumladan mavsumiylik omilini kamaytirish bo‘yicha bir qator amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: iqlim o‘zgarishi, turizm, mavsumiylik, instutsional, barqaror turizm, moslashuv strategiyasi, ekstremal ob-havo, qishki turizm, biznes turizm.

Kirish. So‘nggi o‘n yilliklarda global iqlim o‘zgarishi dunyo iqtisodiyotining deyarli barcha tarmoqlariga, jumladan turizm sanoatiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq ofatlar yiliga milliardlab dollar zarar keltirmoqda, sug‘urta xarajatlari ortmoqda, infratuzilmaga zarar yetmoqda va bu, o‘z navbatida, qishloq xo‘jaligi bilan bir qatorda turizm sohasiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Turizm sanoati iqlim sharoitlariga bevosita bog‘liq bo‘lgan tarmoqlardan biri hisoblanadi: sayyohlik manzillarining tabiiy jozibadorligi, mavsumiy tashrif imkoniyatlari va hatto turistik infratuzilmaning barqarorligi ko‘p jihatdan ob-havo va iqlim sharoitlariga bog‘liq bo‘lib, iqlim o‘zgarishi ushbu barcha omillarga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli, iqlim o‘zgarishi va turizm o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish hamda turizm sohasini iqlim o‘zgarishiga moslashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada aynan ushbu masala jahon va O‘zbekiston tajribasi misolida ko‘rib chiqiladi.

I. Iqlim o‘zgarishining turizmga ta’siri: jahon tajribasi

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqlim o‘zgarishining turizm sohasiga ta’siri ayrim mamlakatlarda o‘ta og‘ir iqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Masalan,

iqtisodiyotining 28 foizi turizmga bog‘liq bo‘lgan Maldiv orollarida yuqori emissiya stsenariysi asosida 2050-yilga borib YaIMning 11 foizga qadar qisqarishi kutilmoqda, chunki dengiz sathining ko‘tarilishi va marjon riflarining zararlanishi mamlakatning asosiy turistik resursi bo‘lgan sohil zonalari va suv osti ekotizimlariga bevosita tahdid solmoqda. Bu misollar shuni ko‘rsatadiki, iqlim o‘zgarishidan eng ko‘p zarar ko‘radigan davlatlar, odatda, tarixiy jihatdan issiqxona gazlari chiqindisiga eng kam hissa qo‘shgan mamlakatlar hisoblanadi, bu esa muammoning nafaqat ekologik, balki global adolat nuqtai nazaridan ham dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

Iqlim o‘zgarishining ta’siri nafaqat sohil bo‘yi turizmiga, balki qishki sport turizmiga ham bevosita taalluqlidir: kelgusi asrda iqlim o‘zgarishi ochiq havoda o‘tkaziladigan qishki sport turlariga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatishi taxmin qilinmoqda, chunki qor qoplamining qisqarishi an’anaviy qishki kurortlarning mavsumiy faoliyat yuritish muddatini qisqartirmoqda. Bunday sharoitda ko‘plab mamlakatlar sun’iy qor yaratish texnologiyalariga murojaat qilmoqda, biroq bu, o‘z navbatida, energiya va suv resurslariga qo‘shimcha yuklama yaratib, muammoni yanada murakkablashtiradi.

II. O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishi va turizm: institutsional va amaliy jihatlar

O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishi va turizm masalalari institutsional jihatdan bir-biriga yaqin joylashtirilgan: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi PF-114-son Farmoniga muvofiq, turizm sohasini boshqaruvchi Turizm qo‘mitasi aynan Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi tarkibida tashkil etilgan, bu esa mamlakat miqyosida turizmni rivojlantirish siyosati iqlim va ekologik omillar bilan uzviy bog‘liq holda olib borilishini anglatadi. Amaliy jihatdan esa, O‘zbekistonning yumshoq va nisbatan barqaror iqlimi yil davomida turizmning ko‘p turlari bilan shug‘ullanish imkonini bersa-da, mamlakatda mavjud qishki sport turizmi — xususan, Chimyon, Bildirsoy, Amirsoy va Yangiobod kabi tog‘ kurortlaridagi chang‘i turizmi — dekabr oxiridan mart o‘rtalarigacha bo‘lgan qisqa mavsumga bog‘liqligicha qolmoqda, bu esa iqlim o‘zgarishi sharoitida uzoq muddatli istiqbolda qor qoplami barqarorligiga bog‘liq muhim mavsumiy tahdid hisoblanadi.

Shu bilan birga, O‘zbekiston turizm qo‘mitasi vakillarining fikricha, mavsumiylik omilini kamaytirishning samarali vositalaridan biri — bu chet eldan tadbirkorlar va investorlarning kelishini, hamda mamlakatda turli xalqaro forum va kongresslarning tashkil etilishini ta’minlovchi biznes turizmni rivojlantirishdir, xususan, qish mavsumida konferensiya va yarmarkalar o‘tkazish orqali mavsumiylik omilini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Bu tajriba shuni ko‘rsatadiki, turizm sohasini iqlim va mavsumga bog‘liqlikdan qisman ozod qiluvchi yo‘nalishlarni — jumladan kongress-forum turizmini — rivojlantirish orqali sohaning yiliga barqaror faoliyat yuritishini ta’minlash mumkin.

III. Muammo va yechim yo‘llari

O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, iqlim o‘zgarishi sharoitida turizm sohasi bir qator o‘zaro bog‘liq muammolarga duch kelmoqda: mavsumiylikning yuqoriligi tufayli daromadlarning yil davomida notekis taqsimlanishi, qishki turizm infratuzilmasining iqlim o‘zgarishiga nisbatan zaifligi, sun’iy qor kabi moslashuv choralarining resurs sarfini oshirishi, hamda milliy va mintaqaviy darajada iqlimga chidamli turizm infratuzilmasini rejalashtirish bo‘yicha yagona strategiyaning yetarlicha shakllanmaganligi. Ushbu muammolarni hal etish uchun turizm sohasini diversifikatsiya qilish, ya’ni iqlim va mavsumga kam bog‘liq bo‘lgan turizm turlarini — jumladan biznes, kongress va madaniy turizmni — ustuvor yo‘nalish sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Takliflar. Turizm sohasini iqlim o‘zgarishiga moslashtirish va mavsumiylik ta’sirini kamaytirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. mavsumga aloqasiz bo‘lgan xalqaro turistik forum, kongress va yarmarkalarni muntazam tashkil etish orqali turizm oqimini yil davomida barqaror taqsimlash;

2. qishki sport turizmi infratuzilmasini rejalashtirishda iqlim o‘zgarishi stsenariylarini hisobga olish va tog‘ kurortlarida muqobil mavsumiy faoliyat turlarini (masalan, yozgi tog‘ turizmi) rivojlantirish;

3. turizm ob’ektlarida suv va energiya resurslaridan tejamli foydalanish tizimlarini joriy etish orqali sohaning iqlimga ta’sirini kamaytirish;

4. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi hamda Turizm qo‘mitasi o‘rtasidagi institutsional hamkorlikni yanada mustahkamlash;

5. iqlim o‘zgarishiga chidamli turizm infratuzilmasini rejalashtirish bo‘yicha milliy strategiya va amaliy qo‘llanmalar ishlab chiqish;

6. mahalliy turizm mutaxassislari va gidlarni iqlim o‘zgarishi hamda barqaror turizm tamoyillari bo‘yicha o‘qitish dasturlariga jalb qilish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, iqlim o‘zgarishi turizm sohasiga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatuvchi global muammolardan biri bo‘lib, uning oqibatlari ayrim mamlakatlarda — xususan turizmga yuqori darajada bog‘liq iqtisodiyotlarda — o‘ta og‘ir bo‘lishi mumkin. O‘zbekiston kabi iqlimi nisbatan barqaror, biroq qishki turizm kabi mavsumga bog‘liq yo‘nalishlarga ega mamlakatlar uchun ham bu masala dolzarbligicha qolmoqda. Muammoning oldini olish uchun xalqaro hamkorlik, alternativ energiya manbalaridan foydalanish, resurslarni tejash va yashil texnologiyalarni joriy etish kabi moslashuv strategiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, turizmni diversifikatsiya qilish, xususan mavsumga aloqasiz biznes va kongress turizmini rivojlantirish, sohaning iqlim o‘zgarishiga nisbatan chidamliligini oshirishning muhim va amaliy vositalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova Sh.U. (2025). "Global iqlim o‘zgarishining turizm sektoriga ta’siri: muvofiqlashtirish va barqarorlikka erishish strategiyalari". zenodo.org.

2. "Iqlim o‘zgarishi: sabablari va oqibatlari". Modern Science and Research jurnali. inlibrary.uz.

3. "9-sinf loyiha ishi: Iqlim o‘zgarishi va uning ta’siri". studocu.com.

4. "Qishki sport turlari". Vikipediya. uz.wikipedia.org.

5. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi huzurida Turizm qo‘mitasi. advice.uz.

6. "Turizm sohasida mavsumiylik omilini qanday kamaytirish mumkin?" Kun.uz, 2020-yil, 10-yanvar.

7. "Iqlim o‘zgarishi: sabablari va global oqibatlari". scientific-jl.org.